

Posudek oponenta disertační práce Mgr. Hany Prokšové

“Vývoj a konkurence vybraných typů předložkových vazeb v současné češtině”

předkládané v roce 2018 na Ústavu českého jazyka a teorie komunikace FF UK v Praze

I. Stručná charakteristika práce

Tématem práce jsou změny v systému českých předložek. Autorka představuje pojetí slovního druhu předložek tradičně uváděná v českých gramatikách a další odborné literatuře. Zabývá se otázkou významu slovního druhu, na který tradiční gramatické popisy nahlíží jako na synsémantický. Vychází z teoretického rámce kognitivního přístupu k jazyku a okrajově též z pojetí konstrukční gramatiky. Prezентuje změny předložkového systému ve flektivním jazyce (češtině) jakožto jazykové změny motivované vnitrojazykově i jazykovým kontaktem (vliv němčiny a angličtiny). Jádrem práce je rozsáhlá případová studie věnovaná konkurenci bezpředložkového instrumentálu a instrumentálu s předložkou *s*. Ráz doplnění má drobná reflexe dynamiky předložky *na*. Na závěr jsou shrnuty dosažené poznatky o možných motivacích sledovaných dynamických procesů.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Práce představuje solidní vhled do zvolené problematiky. Autorka vychází z tradičního popisu zkoumaného slovního druhu a využívá dalších teoretických rámců. Vlastní analýza je opřena o dobře zvolený jazykový materiál získaný z dostupných korpusů (okrajově doplněný o vlastní excerpta). Závěry práce jsou formulovány srozumitelně. Autorka si je vědoma i jistých mezí představeného výzkumu a má vizi dalšího hlubšího zpracování zkoumané problematiky.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. *Struktura argumentace.*

Práce je přehledně členěna. Autorka postupuje od více méně školského pojetí k pojetí v několika dobře zvolených teoretických rámcích a k vlastní analýze (případové studii) představené na reprezentativním jazykovém materiálu. Srozumitelně formuluje otázky, na něž má odpovědět korpusová analýza, a hypotézy, které mají být ověřeny (s. 71). Práce tak směřuje k jasnému cíli, který autorka naplňuje. Autorka si je dobře vědoma toho, že statistická analýza opřena o malá data nemusí být spolehlivá.

2. *Formální úroveň práce*

Práce je psána kultivovaně s minimálním počtem překlepů a grafických opomenutí.

Pro pořádek upozorňuji na překlepy: s. 29, „včeštině“, s. 34 „o procesu změny samém“, s. 35 „různé užití“, s. 49 „jako inherentní součást“, s. 52 „autoři vydělují doplnění na dva typy“, s. 55 „může mít přispívat“, s. 83 „nebylo vždy možné určitě“) a jazykových neobratností (s. 39 „s odkazem na mnohé další autory zdrojů“, s. 40 „při obsazení jménem osoby“, s. 47 „s instrumentálem bezpředložkovým nebo s předložkou *po*“ (nejasné), s. 67 „na základě všech různých dokladů“.

Drobnosti: velikost písma u poznámek pod čarou (pozn. 17, 18, 22), vynechaný text poznámky 10, vynechaná kurzíva na s. 59 „Instrumentálový tvar pomocí může ...“, v pozn. 102 na s. 79

„Spojení s pomocí“, s. 97 v nadpisu „K pohybu předložky na v současné češtině“, s. 76 mezera mezi interpunkčním znaménkem a číslem poznámky v horním indexu poznámky 93.

Na s. 72 hovoří autorka o chybách v morfologickém značkování korpusů.

Domnívám se, že formulace „I přes lemmatizaci a slovnědruhové omezení nebyly všechny vygenerované doklady předložkovým vyjádřením, ale našlo se mezi nimi i několik reflexivních zájmen⁸⁸ nebo neanalyzovatelných pozic.⁸⁹“, je poněkud zavádějící a nepřesná.

Nejde o problém chybné lemmatizace ale o chyby v desambiguaci, popřípadě o chybu která souvisí s pojetím tokenizace (viz příklad v poznámce 89).

Autorka dodržuje požadavky kladené na odborný text. Připomínku/dotaz mám k zařazení vhodně vybraných cizojazyčných citací (většinou anglických), které nejsou přeloženy. (Chápu, že angličtina – lingua franca vědy – je odbornému publiku samozřejmá, přesto bývalo zvykem citace překládat do jazyka, v němž je text napsán). Malá poznámka se týká citace ve slovenštině na s. 21 (překlep jako).

3. *Práce s prameny či s materiálem*

V první části své práce autorka prokázala schopnost dobře zvolit a prezentovat relevantní sekundární literaturu. Analytická část je opřena o dobře vybrané zdroje (korpusy), ruční analýza pracuje s reprezentativními vzorky. Autorka si je vědoma mezí ruční anotace. Zdůvodňuje, proč nevyužila kontrolu pomocí mezianotátorské shody. Interpretace zkoumaného jevu je založena na empirických datech, která jsou podrobena statistickým analýzám. Ručně označovaná data jsou kompletně prezentována v Přílohách, a tedy dostupná pro další bádání/revize.

4. *Vlastní přínos*

Vlastní přínos práce spatřuji v pečlivé analýze materiálu opřené o exaktní (statistické) metody. Statistické šetření nepotvrdilo hypotézu o vyšší míře pronikání předložky *s* do původně bezpředložkových vazeb s instrumentálem ve spontánně mluvených textech ve srovnání s veřejně tištěnými projevy. Naopak se potvrdila hypotéza, že rozložení funkcí předložky *s* v mluvené a psané produkci se liší. Nejvýznamnějším rozdílem je, že v mluvených projevech se významně častěji vyskytují vyjádření s komitativní funkcí. Potvrdila se rovněž hypotéza o pronikání předložky *s* do původně bezpředložkových vazeb s instrumentálem, pokud má jmenná fráze funkci vyjádření prostředku/nástroje (zejména po slovesech pohybu a manipulace). Statistický model nepotvrdil hypotézu, že pronikání předložkových vazeb se *s* do původně bezpředložkových souvisí s přítomností demonstrativního / osobního zájmena na první pozici ve jmenné frázi.

Práce je nejen příspěvkem k poznání dynamiky vývoje předložkového systému češtiny, ale může posloužit jako model pro zpracování obdobných témat.

Dotazy k obhajobě

Na s. 51 na konci prvního odstavce uvádíte: „Skupinu (vi) pojímá Vondráček značně široce, řadí sem jak spojení dvou živých bytostí (*laň s kolouchem, žena s dcerou*)⁵¹, tak živé bytosti a neživé skutečnosti (*učitel s ukazovátkem*) a dvou neživých skutečností (*dovolená s lovem, kýbl s vodou, hvězdy s měsícem*).“ Nemyslíte, že spojení *hvězdy s měsícem* by bylo možné řadit spíše ke spojení nikoli živých bytostí, ale potenciálně kupř. personifikovaných entit?

K poznámce 98 na s. 77: Jak byste vysvětlila přítomnost doplnění *s+instrumentál* u dějového jména *líčení*. Je pro vás přijatelné vysvětlení přes kontaminaci *soud s+instrumentál* → *líčení s+instrumentál*?

Ke s. 83 závěr 1. odstavce. „Zejména v přepisu mluvených projevů nebylo vždy možné určitě, zda je zájmeno součástí jmenné fráze, nebo ji substituuje, protože zejména mezi demonstrativem (*s tou*) a jménem (*pracovní zkušeností*) byla v některých případech v projevu pauza. Proto jsem se rozhodla v tento moment nehodnotit, zda zájmeno nominální frázi rozvíjí, nebo ji plně zastupuje.“

Nedomníváte se, že pokud zájmeno jmennou frázi „jenom zastupuje“, pak jde o jinou funkci, takže by neměla být taková spojení započítána vůbec? Na s. 92, kde hodnotíte ověření hypotézy D), se ukazuje, že „přítomnost zájmen po nestandardní předložkové frázi je neobvykle častá“. Domníváte se, že by vyřazení dokladů, u nichž není zřejmé, že nejde o zástupnou funkci demonstrativa, zvýšený počet dokladů „srovnalo“?

Drobná poznámka na závěr:

V kapitole 2.2.1.2. Funkční a sémantická korelace předložek s prefixy na s. 23 navrhuje „změkčit“ formulaci omezující fungování prefixů a předložek. Domnívám se, že zohlednění některých sovotvorných typů (uvádíte příslovecné spřežky, které Slovník afixů užívaných v češtině chápe jako útvary vzniklé cirkumfixací a různé práce jako prefixálně sufixální derivaci) při pohledu na korelaci předložka/prefix je na místě. Pouze připojuji malé pozorování, které se týká prefixu *vy-*, který nekoreluje s předložkou. Přesto existuje například substantivum *vy-slun-í* patřící k typu názvů míst tvořených cirkumfixy / prefixálně sufixální derivací, kdy prefixem se stává předložka (*náměstí, úpatí, ...*). Dalším podobným dokladem je substantivum *vy-roč-í* (temporální význam).

IV. Závěr

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako *prospěl/a*.

23. 5. 2018

doc. PhDr. Klára Osolsobě, Dr.